

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հետեւեալ հետաքրքրաշարժ կռապաշտից պաշտամունքները, սովորութիւնները, արարողութիւնները, ձեւերը, հանգէսները, Փերոպատիւ Ներսէս վարդապետի եւ Պրուսացի Սարգիս տարկաւազի ՚ի Հնգատան նըւիրակութեան օրագրութենէն, Արժանապատիւ Խորէն վարդապետն իւր պարապ ժամանակի մէջ հաւաքելով Հանգեսիս միջոցաւ կը հրատարակուի ՚ի գիտութիւն հետաքրքիր Ազգայնոց:

ՀՆԴՍՏԱՆԻ կռապաշտները բնութեամբ հեղ են և շատ երկչոտ, հաւանդամ չեն կրնար կորել, վասն զի աւրիւնէն շատ կը վախնան, միս և հաց չեն ուտեր, մինակ ձուկը, եւ այն չէ թէ ամեն տեսակ ձգուէր:

Մրդեղէն կուտեն: Փանգէս գետի ջուրէն ՚ի զատ ուրիշ ջուր չեն խմեր:

Փանգէս գետի ջուրը նոցա համար սուրբ է. անոր համար երբ կռապաշտից ջրկիրները Փանգէսէն ջուր կը տանին, բնու ջուրի ամանը գետին չեն գնէր հանդէսը համար, մինչեւ որ իրենց տեղը հասնին:

Կռապաշտները իրենց մեռելները կ'այրեն, հարուստները անուշահոտ փայտերով, աղքատները քիչ մը խանձելով Փանգէս գետը կը նետեն:

Հասարակ մեռելները հասարակ փայտով կ'այրեն:

Կռապաշտները մեծաւ մասամբ հարուստ են և աղքատաւոր, սակայն քաղաքի մէջ գլխի բաց և մերկ կը շրջին, մինակ իրենց առականները ծածկելու համար մէկ մէկ սփածանիլներ կ'առնուն, ոմանք հասարակ և ոմանք բեհեզեայ և ոսկեթել:

Սոցա կանայք իրենց ոտքը ոսկի և կամ արծաթ ապարանջան կը կրեն. այս

պէս ալ բաղաւկները, գլնդ յախանձո, օղ ՚ի բիթս, պարտնոցներէն ոսկի շրջ թայ և կամ մարգարիտ կը կախեն, մաւտանի և այլ զարդեր ունին, սակայն բոկոտն կը շրջին:

Կռապաշտները թէ արք եւ թէ կանայք, (բայ ՚ի երախտներէն) ընկերութեամբ սեղան նստիլ և կերակուր ուտել չեն գիտեր, ամեն որ կը պարտաւորի իրեն համար կերակուր պատրաստել և առանձինն ուտել: Միմեանց կերակուրին բնաւ ձեռք չի պիտի դարնեն, եթէ դիպուածով և կամ անզգուշութեամբ մէկը ձեռք երկնցունէ, անմիջապէս այն կերակուրները դուրս թափելու է:

Կռապաշտները մեծ մասամբ առանց իւղի եփած բրինձ և տաք տեղքարի վրայ ձմեղով իրարու հետ խառնելով կուտեն:

Պրմաց աղգը որ կռապաշտից մէկ տեսակն է, շնչուոր կենդանի շուտեր, կը կասկածի թէ մի գուցէ իւր ծնողաց և կամ մերձակայից և ազգականաց ոգին նոցա մէջ եղած լինի: Այս աղգը հագեփախութիւն կ'ընդունի:

Ատնք ստատկեալ կենդանիները խորտիկ խորովածու կը չինեն կուտեն:

Այս աղգը սովորութիւն ունի տարին մէկ օր արմոխներէն բաժին տալ իւր քուրմերուն, և այս բաժինը պէտք է որ հաղար լինի, եթէ մրգեղէն է, հաղար հատ պիտի լինի, եթէ ուրիշ այլ ինչ որ լինի դարձեալ հաղար թիւ ամբողջ պիտի լինի: Եթէ մէկն չկարողանայ հաղար թիւը տալ, պէտք է որ քանիմ ընտանեաց հետ միանայ, ամենք մէկէն դարձեալ հաղար թիւ տան:

Այս տուրք մինակ կուոյ և քուրմերուն տալ ստիպումը չի կայ, անասնոց և թռչնոց եւս կուտան, բայց որուն որ տան, անոր երկրպագութիւն ընել անհրաժեշտ է:

Նաև սովորութիւն ունին տարին մի օր Բունկիներուն մէկին սենեակ գնալը , և միւս Բունկիները հոն հաւաքել , ուր մեծ Բունկին այսինքն քրմայետը բարձր տեղ մը բազմելով , ժողովուրդը անոր առջեւը խնայով երկրպագութիւն կ'ընէ , և ձեռնամաձ 'ի գուճս նստած , աղօթք և խնդրումները կ'ընեն քաւրմէն , յետոյ փողերը և թմբուկները հնչեցունելով կը զարնեն և կը խաղան :

Ասոնք գրեթէ միշտ յարգանքով կը վարուին իրենց Բունկիներու հետ և զայն տեսած ժամանակ իւրաքանչիւր գլխակոր աչք 'ի խոնրհ նայելով երեք անգամ 'ի գուճս անկեալ պիտի բսէ . « Տէր գլխառատ , ողորմեա՛ ինձ » և յետոյ երկրպագութիւն ընելով պիտի սկսի խօսիլ , ինչ որ պէտք է , և ինչու համար որ գնացած է :

Սակայն քաղաքի շուկաներուն մէջ երբ յարաբերութիւն մը չունին , անտարբեր են :

Պրմիները ազատ են , որ կրօնի որ ուղեն կրնան հպատակիլ , և զայլս քարոզել , բոտ ամենայնի ազատութիւն է : Մինակ թէ կուռքերը չնախատեն եւ չանարգութիւն : Եթէ մէկը յանդգնի նախատելու 'ի մահ կը դատապարտեն :

Հնդիկները երբ ուղեն կարող են իրենց կրօնքը փոխել , բայց հայրենի ժառանգութենէն զրկուած կը համարուին ըստ տեղական օրինի :

Պրմիները գլուխ բաց կը չընին , ոմանք թաշկինակ մը կը կապեն , երկայն և գեղեցիկ մաղեր ունին , թէ այր և թէ կին , այր մարդիկ թէ և մաղ չունին , երեսնին իսպառ գերծել կուտան , ուստի շատ ժամանակ կին մարդիկէն րէն չեն որոշուիր :

Բօնտուէրի կռապաշտները մինակ գագաթին վրայ ծամ թուղ կուտան և ճակատին երեք գլիձ կը գծեն , որոց

երկուքը ուղղակի և սպիտակ , իսկ մէջինը՝ դեղին և կամ կարմիր , և կամ ըստ քմաց այլ և այլ գոյներով կը ներկուին :

Ռանգնոյ քաղաքի Պրմի կռապաշտները ուրիշ քաղաքներէն աւելի սովորութիւն մը ունին , այն է , առ հասարակ արք ոտքէն սկսեալ մինչեւ ցպորտ իրենց կռոց նուիրելի ծաղիկներով կը ծածկուին . նոյն իսկ կուռքերու և ամեն պաշտածներուն պատկերներն ծեծել կուտան իրենց մարմնոյ վրայ բնաւ տեղ մը բաց չը ձգելով :

Եւ անոնք որ չեն ուզեր ծեծել տալ այս պատկերները , նոքա կը նախատուին :

Այս աղբի համար ձերմակ հովանոց առնիլը արգելեալ է , վասն զի ձերմակ հովանոցը մինակ կուռքերուն և թագաւորին կրնայ նուիրուիլ և ո՛չ ուրիշ որ և իցէ անձի :

Պրմիները երբ իրենց թագաւորին ներկայանան , նախ ներկայացոյն պիտի երթայ նստի , զի ամենեւին ոտքի վրայ չի պիտի ելլեն , մինչեւ որ նախ թագաւորն ելլէ երթայ , յետոյ ներկայացեալն :

Պրմաց թագաւորութեան իշխանութեան տակը ութը միլիոն Պրմի ժողովուրդ կը հաշուուի իսկ մնացեալ Պրմիները Անգլիացոց իշխանութեան տակն են :

Պրմաց թագաւորն իւր տուած հրամանագիրներու գլուխն այսպէս կը գրէ , « Ես արքայ ոսկէ պողտօի , ոսկի գահու , սպիտակ փղի , սպիտակ հովանոցի , գեղեցիկ պարտիզի , երկուտասան դրամք աղիւսաչէն մեծի բերդի , և բոլոր Պրմաստանու եւ նորին սահմանաց հրամայեմ » և այլն :

Հնդիկները սովորութիւն ունին վեց տարիէն մինչեւ ութ տարեկան լինիլն ամուսնանալ , ամուսնանալէն զինի , եթէ կինը մեռնի , այրն ազատ է

ուրիշի մը հետ ամուսնանալ, սակայն կինը, ազատ չէ, եթէ երեք աւուր ամուսնացած ալ լինի, չի կրնար ամուսնանալ, այլ ամուրի կեանք վարիլ պէտք է, յետ այնորիկ եւ զլսի մաղերը կը գիրծէ ՚ի նշան սգւոյ :

Պրմաց մէջ այր մարդ ազատ է առնել այնքան կին, որքան կարող է պահել, մանաւանդ թագաւորը չափազանց կին ունի :

Եթէ բազմակին Պրմինը անանկաւ նայ, կրնայ իւր առաջին կինը արձակել, զայն արձակելէն զինի, իրաւունք կու նենայ իւր երկրորդ, երրորդ, չորրորդ եւ այլն կանայքն վաճառել :

Թէն Անգղիացիք այս օրէնքն ջնջելու կը քանան դոնէ իրենց իշխած քաղաքներէն :

Պրմաց ննջելոյ յաւարտութիւնն :

Պրմիները ննջեցեալը դադարի մէջ դրած, և դադարը լծակէ մը կախուած, երկու այր իրենց ուսերուն վրայ առած կը տանին, երբեմն կառքով ալ կը տանին : Մեռելի սուաջէն չորս կանայք չորս թապախով մըր գեղէն կը ասանին՝ թոչնոց տալու :

Յուդարկաւորութիւնը փոխանակ տրամութեան ուրախ և զուարթ կը կատարեն : Փողերով, թմբուկներով, խուռն բաղմութեամբ կ'երթան դադարին ետեւէն :

Եւ առհասարակ ճերմակեղէն կը հագնին, և ձեռքերնին մի մի խոշոր սիկար առած ծխելով կ'երթան : Էրիկ մարդերէն աւելի կանայք կ'երթան, բայց բնաւ լալ չիկայ, ննջեցեալը երբեմն վանք տանելով կ'օրհնեն, և երբեմն վանք չեն տանիր, այլ այրելէն եւ երբեմն թաղելէն վերջ Բուռնկին ննջեցելոյն տունը երթալով կ'օրհնէ, և զանոնք կը միտնարէ :

Հնգիկ կռապաշտները լուսնոյ բրուհուած ժամանակ կրակոյն ճնծաղներ զարնել, հրացաններ արձակել եւ ազաղակներով տանէ ՚ի տուն շրջելով բլրինձ, սիսեռ, և այլն կը մուրան, որպէս զի տանեն Գանգէս գետոյն նուիրեն, ՚ի շնորհակալութիւն, որ ողորմելով իրենց զուսին բռնող բռնաւորն հալածելով ազատեց նորա ձեռքէն :

Լուսնոյ այս խաւարումէն յետոյ սոցա բուրմ պրահմիները կը բաժնւն ին իրենց ժողովրդաց տունները և ութ օր ժողովրդին կերակուրները իրենք կէփեն, իններորդ օրը մեծ պարգեւ առնելով կը մեկնին : Այն ութ աւուր միջոցին տան տէրն խալառ արգիլուած է խոհանոց մտնելէ, բաց ՚ի բրահմիներ ոչ ոք կարող է խոհանոց մտնել :

Մանաւանդ առաջին օրը տան տէրն պէտք է որ Գանգէս գետէն տիղմ բերել տայ և խոհանոցը ձեփէ տիղմով : այսպէս ալ խոհանոցի ամանները բոլորն ալ նորոգելու է, որպէս զի պրահմիներ նոր խոհանոցի և նոր ամաններու մէջ կերակուր եփէ :

Այս ժողովուրդը կով ալ կը պաշտէ ինչպէս որ շատ նիւթեր ալ կը պաշտէ, խոտելի դրութիւն ալ ունին որ կովու միզով կը լուսցուին, երեսնին և բերանին միզով կը ցողեն, եւ մարմինն կ'օծանեն նովառ : Այսպէս ալ իրենց տունները և անօթները կը լուսնան և կ'օծանեն նուիրեալ կովու միզով :

Սոյն պաշտելի կովերը անարգել կերպով բաց գտած և ուզած տեղերնին կը մտնեն կեղեն : Եւ ինչ ուտելիք որ գտնեն կուտեն, մէկն չարգիլեր զերենք :

Պոմպէի մէջ կրակապաշտ և տրեւապաշտ Պարսիկներ եւս կան : Կրակապաշտները, իրենց ննջեցեալները չեն թաղեր, և ոչ ալ կ'այրեն, այլ յատուկ տեղ ունին, ուր ննջեցեալը

գնելով թուշուները կուգան անոր ամբողջ միտք կ'ուտեն , յետ այնորիկ մեռելոյն տէրը կ'ուգայ ոսկորները կը ժողովէ և կը տանի ոսկերաց համար յատուկ սահմանեալ տեղը կը պահէ :

Այս ցեղն ալ բազմակիսն է :

Կովապոշտները , երբ իրենց պաշտած կով կը մեռնի , պատուաւոր կերպով և մեծ հանգիսիւ կը տանեն կը թաղեն : Եւ նորա հորթը պաշտելիին տեղը յաջորդեցունելով կըսկսին զայն պաշտել :

Պրմաց Բուսկիները և Բնկուհիները այսինքն քուրմերը և քրմուհիները , ամենեւին չեն ամուսնանար , և եթէ ամուսնացեալ կանայք ուզեն բնկուհիներու կարգ մանել , նախ պէտք է որ իրենց այրը ձգեն , և զգեստանին փոխեն և գլուխնին գերծեն : (Այս պարագայիս մէջ , այրն ամենեւին կարող չէ կնոջ վրայ բռնանալ և արգելուլ) : Զգեստ փոխելէն վերջ կ'երթայ նոցա շարքը կը դատուի , որքան որ կամի , և ուզած ժամանակը ազատ է դարձեալ զգեստ փոխելով դուրս ելլել և աշխարհական կարգի մէջ մտնել : Այսպէս ալ բնկուհիին թողած այրը ազատ է ուրիշ կնոջ հետ ամուսնանալ :

Բուսկիները և Բնկուհիները շատ խտտակրօն են և անոնցմէ խտուի պարկեշտ վարք կը պահանջուի , և ամուրի կենօք կ'ապրին կարի զգուշութեամբ : Երբ նոցա մէկին վրայ անբարոյակա նութեան կասկած լինի մինչեւ 'ի մահ դատաւարտուելու պատիժ կայ , վասն զի ազատէ ուզած ժամանակ թողուլ ամուրի կեանք և ամուսնանալ , ամենեւին ոչ արգելք ունի և ոչ նախապնք , Որքան ուզէ կրնայ իւր կեանքը փոխել : Սոքա ամեն ութ որ անգամ գլուխնին կը գերծեն : Եւ դուրս ելլելու շրջելու արտօնութիւն չունին , մանաւանդ փոքր օրիորդ բնկուհիները : Այսպէս

ալ իսկ իրենց բնակած մեհենի մէջ ումեն մարդու չեն երեւիր :

Բնկուհիները ձեռքերնին դրամ չեն առներ , վասն զի ծանր մեղք համարուած է ձեռքը դրամ առնելը , միայն թէ իրենց վրայ առած սիւսանելիի ետեւի կողմէն գրպան մը ունին , նրաէր տուողը հոն կը ձգէ , և կամ թէ տակաւին նոցա կարգին չը մտած փոքր աշակերտները կընդունին զայն նուէրները :

Բուսկիներու վանքի մէջ յատուկ կերակուր չի պատրաստուիր , այլ նոցա աշակերտները՝ ամանը լծակէ մը կախած տունէ 'ի տուն կը շրջին իւրաքանչիւր տուն իւր կերակուրներու առաջին անդրանիկ զգալը նոցա կը նուիրեն , յետոյ իրենք իրենց կերակուրը կ'ուտեն :

Երբ ծնողք իրենց զաւակները կուզեն կուտան նուիրել , չորս օր մեծ ուրախութեան հանգէս և խնձոյք կը կատարեն , իրենց ազգականները և բարեկամները հաւաքելով , և նուիրեալն շքեղ կառաքի մը մէջ բազմեցուցանելով քաղաքի մէջ հանգիսիւ կը շրջեցուցանեն 'ի տես ժողովրդեան :

Պրահմիներու ժառանգները երբէք ուղղութեան օրէնքով փաստով , ու ապացոյցով չեն հրահանգիր 'ի կրօնս , այլ ցնորքներով և սնտոի յոյսերով , կայր տգիտութեան մէջ պահել շատ կը սիրեն : Յատուկ ուսումնարաններ վարժարաններ չունին , այլ միայն կուտանց մէջ կուսուցանեն մեծ մասամբ իրենց կրօնքն չը քննել և ուրիշ ամեն կրօնքներէ խորշելը : Զի կ'ըսեն ամեն կրօնքներ սուտ են եւ մոլորութիւն , արտաքին գիտութիւններէ ալ կ'ուզեն հեռի մնալ : Քրմութեան համար պատրաստուածները կը վարժեցնեն մուրացիանութեամբ ապրելու եղանակներու մէջ , բերանին եփած բրինձ

ներելով՝ մուրցիկանութեամբ կը շրջին, տունէ ի տուն մէկ մէկ քսակ վիզերնին կախած և ձեռքերնին մէկ մէկ փող, երբ դրամը ստանան փողերնին կը հընչէն: Կռապաշաները սովորութիւն ունին ամեն առաւօտ իւրով օծուիլ և արշաղուսին շուտ ի Քանգէս գետը կ'երթան լուացուիլ և տեսակ տեսակ մրգեղէներ և գոյն գգոյն անուշահոտ ծաղիկներ ձկան ձեւ թէփախի մէջ դնելով հետերնին կը տանեն Քանգէսին նուիրելու:

Երբ գետի եզերք կը հասնին, անխորտիր ամեն կողմ՝ գետին իյնալով երեսի վրայ երկար ժամանակ մնալէն յետոյ կեղեն գետի եզերքը ջուր կը մըտնեն, և մատով ջուր առնելով ճակատնին կը քսեն, յետոյ աչքը, ականջը, գագաթն և այլն, եւ աղօթելով կը լողանան: Զուրէն ելլէն զինի դարձեալ ետեւի վրայ ինկած երկրպագութիւն կ'ընեն, և կը թաւալին հողերուն վրայ: Յետոյ գետէն ջուր առնելով հետերնին կը տանեն:

Ամեն երեկոյ ի պատիւ Քանգէս գետին ճրագները կը վառեն գետի եզերքը: Նոյն տեղերը շատ մը կռապաշա ճգնաւոր ուխտաւորներ կան, բայց ճրագարաններու տեղերը ելլելու իրաւունք չունին, որ բարձր տեղ մի է և գլուխը երկաթ:

Այն կրօնաւորները որ նուիրեալ կը համարուին, ի խորգ և ի մխիթ նըստած ցորէկ արեւակէզ կը լինին, անձրեւներու տակը, գիշերը զով ցողի տակ կը հանգստանան, թէեւ հովանոցներ ունին, բայց ոչ արեւի տաքութեան եւ ոչ անձրեւաց օգուտ ունի: Սոքա շարունակ աղօթքի կը պարասին և մերկ են, միայն իրենց առականքը կը ծածկեն:

Հեռի երկիրներէն կռապաշաները բոկոսն երեք ամիս քալելով սոյն գե-

տին ուխտի կու գան: Թէպէտ այս տարներու համար փոքր խուղեր չենած են, որոյ մէջ կը պատասպարուին և յետ դառնալոյն գետի ջրէն կը տանին հետերնին առանց գետին դնելու, միայն թէ քնացած ժամանակը եռտանիկ վրայ անօթ մը ունին հաստատած, անոր մէջ կը դնեն ջուրը երկրէն բարձր:

Այս ջուրը երբ իրենց երկիրը կը հասցունեն իրենց լուացուելի ջուրի մէջ մէկ մէկ կաթիլ կը կաթեցունեն, և անով կ'օծուին:

Կռապաշաները ի պատիւ Հօրի կը ունենան իր կատարեն, կարմիր գոյնով կը ներկուին և կը սկսին սրբել մինչև երեկոյ, արեւ մտնելէն վերջ կը սկսին իրարու վրայ ջուր սրսկել, և ծաղրածու թեամբ դռներէն պատուհաններէն անցնող դարձող կռապաշա ժողովըրդոյ վրայ աղբիւս կը ցանեն, այս տօնի օրը պրեթէ ամենքը մխիթով ծածկուած կը տեսնուին:

Ամանք ալ դիմակներով և գոյնգգոյն ներկերով խայտաբղետ կը ներկուին, և թագէ ի թագ անդսիկ հայհոյութեամբ կը շրջին:

Իսպառ ազատ են իրենց ուզածն ընելու սոյն հանդիսի օրը, մինակ թէ օտար ազգաց մնաս չի պիտի տան, և իրենք իրենց մէջ կռիւ չի պիտի յարուցանեն: Կռապաշաները միայն այս չափին կը հսկէ:

Մանտեղայ թագաւորանիսա քաղաքի մէջ Փուճի կռաքին յանկարծական սուլանմը կը սպարապտեն հետեւեալ եղանակաւ:

Թագաւորի քոյրը արեւելեան թագուհի կ'անուանի, իսկ իւր առաջի կիներէն երեքն արեւմտեան, հիւսիսային և հարաւային թագուհիներ կը համարուին:

Այն չորս թագուհիները թագա-

ւորի պալատին մէջ երկու ժամու մէջ բամբակի հունգ ցանկելով, դարմա նկելով, հասցունելով, քաղելով զտելով դղելով մանկելով հիւսելով և իրարու քով բերել կարելով իրենց մեծ կուռքին կը նուիրեն:

Այս գործողութեան մէջ նշանա կութեան արժանի է այդ կանանց կեղծ ճարտիկութիւնը, որք այն տեսակ շարժումներ ունին, կը կարծուի թէ իսկ իրօք բան մը կ'ընեն: Եւ թա գաւորը բարձր տեղ մը նստած հանգիստաւ կը լինի: Երբ սոյն կանայք այս գործողութեան մէջն են, յանկարծակի մարդ մը յառիւժ ձեւացեալ նորա մորթի տակ պահուած նոցա, այս ինքն կանանց վրայ կը յարձակի, նոքա ալ մի կողմէն իրենց գործը շարունակելով, միւս կողմէն առիւծը վարելով յիշեալ սաւանը կը պատրաստեն և կը ներկեն ու բարձր ձողի մի ծայր կապելով երեք թագուհիները իրենց օգնա կաններով մէկ տեղ զայն թագաւորին կը նուիրեն, և թագաւորն ալ իւր քոյր արեւելեան մեծ թագուհւոյն կը նուիրէ, որուն վրայ ջուր որսկելով հասարակութեան կը յանձնեն: Նոքա եւս մեծ հանգիսիւ կը տանեն իրենց մեծ աստուծոյն կը նուիրեն: Եւ իրենց ջերմ շնորհակալութիւնը կը յայտնեն, որ քիչ ժամանակի մէջ այսպիսի բարիք մը հրաշագործեց թագուհիներու ձեռքը:

Հնդկիները Ռասբուճայ ըստած սեկույն հարսանիք կը կատարեն մեծ հանգիսիւ, թափօր կազմելով յաջմէ և յահէկէ: Չահրնկալները երեսնի չափ համար քաղելով, և սոցա ետեւէն Քազնին նուիրեալ գորշակները եւ ասոնց մէջ ոսկէ սանձիւ պալարակապ պըճնեալ և հիւանալի զարդերով զարդարուած չորս երիտարիներ և ասոնց ետեւէն կը քալեն երկու կողմէն չորս հարիւրի չափ մամուկաներ, ասոնց

մէջ տեղէն Անդղիտացոյ երաժշտական զօրքն փողերով և թմբուկներով և սոցա ետեւէն պատգարակի մէջ կուռք մը բազմած բազմապաճոյճ ճախութեամբ զանազան զարդերով զարդարուած և չորս սիւներու վրայ հաստատուած հովանոց մը որ հովանի կը պահէ, և անոր բոլորովը շուրջ պատած են լապտերներ և ջահեր որք Հնդկաց աստուածն կը լուսաւորեն: Եւ հովահարները երկու կողմէն մեծակնէրը կը հալածեն, որ հարուածեն իրենց աստուածը: Եւ անուշահոտ ծխանէլիները կը ծխեն բութումն յանուշահոտութիւն: Եւ անհամար Հնդկաց բազմութիւնը եւ քուրմերը առաջին և ետեւէն ուրախութեամբ երթալով կը շրջին թագէ ի թագ ի կատարումն անդգայ կուռքի երեսեկայական հարսանեաց:

Կոյ գեպընիյո-Լիւնը:

Կարկաթայու Հնդիկ կապաշանէրը սովորութիւն ունին տալին անգամ մը իրենց քարեղէն փայտեղէն և կաւեղէն չաստուածները Քանգէս գետը ձգել:

Այս ժողովուրդը այլ և այլ նիւթեղէն կուռքեր չինելով իրենց տան մէջ պահելով կը պաշտեն եւ անոնց առջեւ իյնալով երկրպագութիւն կը նեն եւ զանազան զարդերով զանոնք զարդարելով անուշահոտ խնկելիներ կը ծխեն եւ ճրագներ կը վառեն անոնցմէ հայցուածներ եւ բարեմալութիւնները կ'ընեն: Շատ երկիւղածութեամբ և ակնածութեամբ կը մօտենան անոնց, և իրենց գործերուն յաջողութիւն կը խնդրեն, մինչև տարեգլխոյն:

Երբ տարեգլուխ կուգայ, այն կուռքերը աւելի զարդարելով, մեծ

Հանդէսներով փողերով եւ թմբուկներով մեծամեծ ուրախութիւններով քաղաքի փողոցներու և հրատարակներու մէջ կը շրջեցունեն, յետոյ Գանգէս գետի եզերքը տանելով սաստիկ կերպով կ'անարգեն և կ'անպատուեն ու անոնց երեսը կը թքանեն կը նախատեն և կը հեգնեն պապի և բռնցի կը ծեծեն թէ ինչու մեր ամեն հայդուածները չը տուիր, մեր խնդիրները չը կատարեցիր, ուրեմն արժանի ես գետակուր լինելոյ, բսելով գետն կը նետեն, և յետ դառնալով նորէն շուկայէն ուրիշ կուռքեր գնելով իրենց տունները կը տանին պոշտելու համար: Եւ ամեն տան մէջ անպատճառ պէտք է որ կուռք գտնուի:

Այս պսակաւ կը պսակեն կռտանց մէջի կուռքերը եւս:

Իսկ այն կուռքերը որք հարուստ են կամ ոսկիէ և արծաթէ և այլն թանկագին նիւթերէ շնուած են և կամ նոքոր զարդարուած, անոնք եւս մի և նոյն կերպով կը տանին, և ամեն արարողութիւն եւ նախապինք կուտան, բայց գետը չեն ձգեր, այլ նաւակի մէջ դնելով գետի միջառահմանը տանելով, կ'ըսեն իրեն, մեր խնդիրները չի կատարելուդ համար արժանի էիր այն ամեն նախատանաց ու բովք նախատուեցար: Բայց որովհետեւ մեր նախապինքները համբերութեամբ տարար, մեզ չը բարկացար և զմեզ չը պատժեցիր, ուրեմն մենք եւս զքեզ մարբելով այս սուրբ ջրով (երեք ամի ջուր կը լեցունեն գլխոյն վրայ) և յետ դարձունելով դարձեալ (հանդիսիւ և պատուով) մեզ աստուած կ'ընդունինք զքեզ, միայն թէ յետ այսորիկ մեր հայդուածները եւ խնդիրները կատարէ: Այս եղանակաւ հարուստ կուռքերը յետ կը դարձնեն և կը պաշտեն:

(Ետընալիւ)

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆՍ յանձնուած հետեւեալ նամակն յօժարութեամբ կը հրատարակենք, յուսալով որ մեր սիրելի Ազգայինք տպագրութեան բաժանորդ կը գրուին այնպիսի մի գրաւոր երկասիրութեան համար, որ, ըստ յայտարարութեան նամակին, անշուշտ հարցասիրական պիտի լինի իւր պարունակութեամբ բնիկ հայեցի վկայաց և անցից:

Ռուսաստանի Հայ վկայագրութիւններէն արդէն յայտնի են բանասիրաց անմահ Աբովիանի ՎԷՐԳ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ և Պ. Պառչեսանցի ՍՈՍՎԱՐԻԹԵՐՆ, նամակագիր Բարխուդարեանցի աշխատասիրութիւնն երրորդն պիտի լինի սոյն օրինակ հրատարակութեանց մէջ:

Մէք շատ ուրախ ենք, որ մեր գլխաւոր հանգանակներն մեր ժողովրդեան կեանքին կը մօտենան և այն հանքը կը հետախուզեն, որ արժանի է հետախուզութեան: Մեր ազգային ժողովրդակաւութիւնն սիրելու համար՝ պէտք է որ մեր ժողովուրդն ճանաչենք իւր ամեն կատարելութեամբ և թերութեամբ, իսկ ժողովուրդն ճանաչելու համար՝ պէտք է որ ուսումնասիրենք նորա կեանքն ու կենցաղն, նորա սովորութիւններն, նորա ուրախական և տրտմական հանդէսներն, նորա սիրոյ և խանդից զեղմունքներն: Սէրն, որ մի հզօր աղբեցութիւն ունի մարդկային կենաց վերայ եւ արտայայտութեան բիւրաւոր ձեւեր, արդեօք ինչպէս կ'արտայայտի հայեցի բնութեան կենաց մէջ, ծնողական և որդիական պարտաւորութեանց մէջ, նշանախօսական և ամուսնական կապակցութեանց մէջ, Շատ և շատ նահապետական սիրուն սովորութիւններ կան Հայաստանի չեւական կենաց մէջ, որոնք իրիստ ստիպա-

Ծանօթ են դրաւոր աշխարհին, եւ որոնք փոխանակ քաջալերութեամբ պահպանուելու, օր աւուր կ'անհետին, որով և Ժողովրդային կենաց շուքն ու վայելութիւնն կը վերանայ:

Մեր Ժողովրդային կենդանութիւնն կը պակսի և մէք բոլորովին անտարբեր ենք: Ժողովրդային կենդանութիւնն կը պակսի ոչ միայն ընտանեկան չըմանին մէջ, այլ և իւր բնական մարմնա մարդիկ կը թուլանայ մէջ: Զիտաբա ժութիւնն, որսորդութիւնն, զինախաղութիւնն, որոնք պատանեկական կրթութեաններէն Հայաստանի շինական կենաց մէջ, այժմ երիտասարդներուն համար անգամ հրապոյր չունին: Առաջ աներոջ ընտիր նուէրն իւր առողջ փեսացուն զէնքերէն եւ չ'նծոյգ, և փեսան իւր պակէն զին' անշուշտ համօրէն փեսաւերաց առջեւ պէտք է թաքնի ի գլուխ իւր որսորդական ճարտարութիւնն ցոյց տար, հեռաւոր նշանին զարներ հրացանի գնտակաւ և իւր ամուսնական թագաւորութեան Կեցէն լսէր բոլոր հանդիսականներէն, իսկ այժմ այս առնացի կը թուլանաներն սպառելու վերայ են և հաղիւ ուրէք հետքերն կը նշմարուին:

Ուստի քաջալերութեան արժանի են այն Ժողովրդային վիպագիրներն, որոնք Հայաստանի շինական կենաց պատկերն պահպանելու համար ի գիր կ'արձանայնեն զայն և ներկայ սերունդին կը նուիրեն, կենդանութեւ աշխոյժ արծարծելու համար Քաջալերութեան արժանի է, հետեւեալէս, և Քարխուղարեանցն, որ իւր հետեւեալ նամակաւ ազգայնոց օգնութեան կը դիմէ իւր երկասիրութիւնն հրատարակելու համար:

ԺԱՄԱՆԱԿՆ, որ իւր ամենածախ ժանիքներով աշխարհիս մէջ գտնուած ազգ և ազինք ծախելով ոչնչութեան մէջ անյայտ արած է և տակաւին կ'անէ, երբէք չը կարողացաւ և բնաւ չէ կարող ծախել առաքինեաց և դիւցազանց արարքներն. չէ կարող ջնջել նոցա յաւերժական յիշատակներն և իւրեանց դիականց հետ ի խորս գերեզմանաց թաղել նոցա անմահ անուններն: Քանզի ամենայն դարուց մէջ գտնուած են հայրենասիրութեամբ վառուած վեհ անձինք, որք առաքինեաց եւ դիւցազանց անուններն եւ քաջագործութիւններն ոսկեղէն տառերով դրոշմել տուած են պատմութեանց և վիպասանութեանց էջերու մէջ, որք մինչեւ ցայսօր անջինջ մնացած են յաջորդ սերնդոց մէջ:

Ներկայ դարուս մէջ, Հայրենասէր Եղբայր, նոյն սուրբ նախանձու ազգասիրութեան կրակն Ձեր սրտի մէջ եւս վառուած կը տեսնուի, որով խնդրեցիք յինէն Խնածախցի Մերգայի և Աննայի վիպական անցքերն գրել, որք անտարակոյս եմ, թէ անհաճոյ պիտի չերեւին Հայ Հայրենեաց առանին կենցաղն սիրող ազգայնոց:

Կը խոստովանիմ, որ Ձեր այս խրէ դիրն իմ կարողութիւնէս վերէր, բայց առ Ձեզ ունեցած եղբայրական սէրս կը սրարտաւորէր զիս չը խուսափիլ: Քանզի Ձեր այս նպատակն յաւետ ընդհանուրի օգտին պէտք է ծառայէ, որով կ'ուզէք անցելոյն յիշատակն անկորուստ պահպանել, ներկայիս երիտասարդաց և օրիորդաց ամուսնական ճշմարիտ սիրոյ օրինակ մի տալ և ապագային ղգուշութեան տիպար ընծայել: Վասն որոյ ահա Ձեր ներողա-